

"לבניינה של תורה" – חלק קצ"ז
שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר רה"י

--- חשבון הנפש – הגדרת יעדים והצעידה לקראתם ---

חשבוננו של עולם

בשבוע שעבר דיברנו על נקודה שנרצה לפתח אותה היום בסיעתא דשמיא. עסקנו בחשיבות העניין שאדם יתכנס אל תוכו פנימה, ויערוך מערכה של חשבון נפש עם עצמו - מי הוא, ומה ה' דורש ממנו. למעשה, זהו בעצם מה שנקרא 'לימוד המוסר'. לימוד מוסר זה לא רק לשבת וללמוד ספר. לימוד מוסר זה ללמוד מה הספר ואומר לי!

הבאנו בשיחה האחרונה קטעים מדבריו הנפלאים

של רבינו הרמח"ל בספרו 'דרך עץ החיים'. הרמח"ל כותב שם על הנחיצות ההכרחית לכל עובד ה' להקדיש זמן בכל יום, זמן בו יהיה פנוי מכל המחשבות, ויוכל לחשוב על השאלות היסודיות אותן הוא מכנה 'חשבוננו של עולם': מה מצופה ממנו בעוה"ז? וכיצד הוא מממש ציפיות אלו. אלו שאלות גדולות! שאלות חיים!

הביטו אל יצור חוצבתם!

את המשך דברי הרמח"ל שמעתי ממורי ורבי הרב כץ שליט"א לפני שנים בשיחה לפני הסליחות, והדברים נשארו חרוטים על לוח ליבי. עד היום, בקראי את דברי הרמח"ל, שומע אני את קולו של הרב כץ

מהדהד באוזניי, כאילו הם נאמרים כעת ממשי¹:

"ויבקש בלבבו מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם? מה עשה משה רבינו ע"ה? מה עשה דוד משיח ה' וכל הגדולים אשר היו לפנינו? ויעלה בשכלו

מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא - וטוב לו! אז יתורו מחשבותיו לדעת באיזה מצב הוא נמצא ועומד לפי הנרצה - בדרך אשר דרכו אנשי ה' אלה אשר מעולם המה"

"ויבקש בלבבו מה עשו הראשונים אבות העולם שכך חשק ה' בהם? ויעלה בשכלו מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא - וטוב לו!

רמח"ל - דרך עץ חיים

על האדם היהודי להתבונן וללמוד מהעבר: במה היו אבות האומה וגדולי ישראל בכל הדורות אהובים? מדוע ה' שמע ושומע לקול תחינתם? התבוננות על גדולי ישראל, ועל קרבת ה' לה זכו, מולידה התפעלות ורצון ללכת בדרכם: "גם אני רוצה ללכת בדרך הזו של אברהם אבינו, משה רבינו, הרמב"ם, המהר"ל, הרב קוק, הרב אויערבאך והרב נבנצל יבדל לחיים טובים וארוכים, אשר דמותו מעוררת הערצה בכולנו..." אם מתבוננים

¹ דרך עץ חיים (והוא הקדמה לקל"ח פתחי חכמה, נדפס בסוף מסילת ישרים).

מהדרך, הרי שעליו לתכנן שוב מסלול בהתאם למצבו הנוכחי.

להוביל את החיים

אך כאמור, השלב הבסיסי ביותר הוא איתור הנהגה, נקודת המוצא, ולענייננו שהאדם יכיר את עצמו. כוונת הדברים: האדם צריך להיות מודע למקום הרוחני האמיתי בו הוא נמצא, אחרת הוא עשוי לחיות ולהתנהל בצורה של 'התגלגלות'.

לדאבונו, זו צורה רווחת של חיים: אדם לא שואל את עצמו ולא מגדיר – איזו רעיה הוא רוצה לבחור? איזה בית הוא רוצה להקים? כיצד ירצה לחנך את ילדיו? הדבר הזה נותן אותותיו וכך ניתן לראות

הורים שעסוקים ב'כיבוי שריפות', משום שלא הגדירו לעצמם כיוון ומטרה רוחנית בחיים. ודאי אין שלמות של חיים בדרך כזו! הרי אדם בלי יעד ובלי הגדרה באמת הוא כהולך באפלה, כמו

בדוגמא דלעיל בעניין ה-"וויז", נהג שיכנס לרכב ולא יגדיר למכשיר הניתוב את היעד, הוא ייסע אמנם, אך מי ערב לו שיגיע ליעד, ומנין לו שהוא בדרך הנכונה.

שתי דוגמאות לדבר, דוגמא מעולם החומר ודוגמא מעולם הנפש: אנשים רבים מגיעים למצב בריאותי שמחייב אותם להקדיש זמן לפעילות גופנית, או לעשות דיאטה וכיוצא בזה. למרות שהם עצמם יודעים את נחיצות העניין, עינינו הרואות שהם לא עומדים בזה. כמו כן, הרבה אנשים מקבלים קבלות בשעת הנעילה, להימנע מכעס למשל, וכנהנה דוגמאות רבות, ברבות הימים הם אינם

בהם היטב מגלים "מה טוב לאדם כל ימי חייו לעשות כן גם הוא, וטוב לו!".

השאלה הראשונה היא: מה הוא היעד בחיים, לאן האדם מכוון את עצמו? השאלה השנייה היא: איפה אני נמצא ביחס אל היעד? אם אני מאמין שהדרך בה הלכו גדולי ישראל, בה הלכו האנשים החביבים לפני רבש"ע, היא הדרך הנכונה – איפה אני בדרך הזאת?

הגדרת יעד בדרכים

בדורנו קל להבין את הדברים יותר מבעבר: אנשי הטכנולוגיה בדורנו פיתחו כלי עזר מדהים לנסיעה בדרכים – "וויז". בעזרת לוויינים, תוכנה זו מאתרת את

מיקום הנהג ומחשבת עבורו את הדרך המתאימה ביותר אל היעד אותו הוא הגדיר. במהלך כל הנסיעה, התוכנה עוקבת אחר מיקומו של הנהג ביחס למסלול

שתוכנן. אם הנהג סוטה מהמסלול, התוכנה "מחשבת מסלול מחדש", דהיינו מתכננת דרך חדשה המותאמת למיקום העכשווי. אם יש בעיה באיתור הנהג, אין שום אפשרות לחשב מסלול ולהגיע אל היעד. הרי שזוהי למעשה המצאה של הרמח"ל עצמו, כפי שביארנו לעיל: על האדם להציב לעצמו יעד בחיים, אך הצבת היעד לבדה אינה מספקת, אחריה עליו לתכנן באופן מדויק – עד הפרטים הקטנים ביותר את הדרכים המעשיות הטובות והנכונות להגיע אל היעד, ולבדוק כל הזמן את מיקומו ביחס למסלול (שהרי אם מסיבה מסוימת, מצבו הנפשי והרוחני השתנה וגרם לו לסטות

למרן הרב זצ"ל יש ספר מוסר נפלא – 'מוסר אביך'. בפרק ג' שכותרתו 'בירורי מידות הנפש', עוסק הוא בין השאר בגנות מידת הגאווה וכותב³:

"סיפור שבחי עצמו ומעלותיו בין בענייני תורה וחכמה ובכל מעלה טובה, אסור מצד עצם איסור גאווה"

הרב מבאר שם שאפילו אם זה לא מביא אותו לגאווה, עצם הדיבור בדבר הוא חלק מן האיסור הזה של גאווה. האיסור הזה, של "סיפור שבחי עצמו" מעורר לכאורה קושי נוכח התבטאויותיהם של רשב"י⁴ ("ראיתי בני עלייה והן מועטין...אם שנים הן -

אני ובני הן") ורב יוסף⁵ ("משמת רבי - בטלה ענוה ויראת חטא. אמר ליה רב יוסף לתנא: לא תיתני ענוה, דאיכא אנא"), ושאר תנאים

ואמוראים שבמבט פשוט נראה שדיברו בשבח מעלתם הרוחנית. הרב זצ"ל מבאר שדיבורים אלו הגיעו משיקולים רוחניים של קדושי עליון אלו⁶, אשר אין לנו השגה במעלתם ולכן אין שום אפשרות לגזור מכאן היתירים לנו, הקטנים.

כל האמור לעיל מתייחס לדיבורים שקשורים לגאווה - האם אדם יכול, או צריך, לומר "לא תיתני ענוה דאיכא אנא". אך היום אנו לא עוסקים בדיבור,

עומדים בהחלטתם (דוגמא זו שמעתי ממו"ר הרב כץ שליט"א). מדוע הם אינם מצליחים? הרי בשעת הנעילה הם משוכנעים שבשנה הזו ומכאן ועד מאה ועשרים הם לא רוצים יותר לכעוס בכלל, אז מדוע זה לא מצליח? התשובה פשוטה: הם לא סללו ותכננו דרך מעשית להגיע ליעד שהציבו ולא בדקו איפה ניצבים בדרך הזו.

מה התיקון לתופעות האלו? אדם שחפץ בדרך של עליה והתקדמות חייב להקדיש זמן, לפחות פעם בשבוע², לשבת עם עצמו ולערוך מערכה של חשבון נפש על מצבו בכל תחום, בדרך החיים שלו, באישיות שלו, לשבת ולברר: מה היא נקודת המוצא, מה הוא היעד ומה היא הדרך.

"לא טוב שאדם לא מכיר את החסרונות שלו, אבל זה יותר גרוע כשהוא לא מכיר את המעלות שלו"

הרב וולבה זצ"ל

נדמה שצריכים בשביל זה ללכת ליער, כך אומרים היום - 'להתבודד'. מי שרוצה יכול ללכת אל

היער, אך זה יכול להיות גם בבית המדרש, זה יכול להיות גם בחדר, העיקר שאדם יעמוד עם עצמו במחשבה.

הכרת מעלותיו של אדם

מה חושבים בזמנים האלו? האם מתרכזים בפערים ובכישלונות? לפני שנים נהגתי לשמוע שיחות של הרב וולבה זצ"ל, בעל ספר 'עלי שור', ושמעתי מפי קדשו את המשפט הבא: "זה לא טוב שאדם לא מכיר את החסרונות שלו, אבל זה יותר גרוע כשהוא לא מכיר את המעלות שלו".

³ מוסר אביך, פרק ג' פסקה ד'

⁴ סוכה דף מה עמוד ב

⁵ סוטה דף מט עמוד ב

⁶ השיקולים היו כדי לעורר קנאת סופרים או בגלל גופי תורה שתלויים וכלולים באמירות אלה, ע"ש שהאריך בזה.

² כך מובא בביאור הלכה (סימן תקעא סעיף ב') ע"פ דברי השלה הק' ור' אליעזר אזכרי בעל 'ספר חרדים'.

סוף דבר, אם נרצה לסכם: השלב הראשון שצריך זה לדעת מי אני - מה כוחותיי ויכולותיי. השלב השני הוא הצבת היעד - לאן אני צריך להגיע. השלב השלישי הוא הכרת מקומו, היינו בירור עצמי שכל אחד ואחד צריך לעשות עם עצמו - לדעת את מקומו במהלך הכללי: איפה אני נמצא כרגע מול השאיפות שהצבתי לעצמי. שלב רביעי ואחרון הוא העבודה המעשית: לקדם את הדרך המעשית בה יוכל להגיע אל היעד אליו הוא רוצה להגיע, וזה יקרה ע"י תרגילנו בתורתך. לא יעזור שאדם יחליט בנעילה שיותר הוא לא כועס, לא יצמח מזה כלום. זה רצון טוב ויפה, ובודאי מחשיבים זאת בשמיים ונותנים לו שכר על כך, אך רצונות אלו יישארו ערטילאיים, שינוי מעשי לא יקרה כאן. לדוגמא, נניח שאדם החליט שהוא רוצה לתקן את עניין קיום ההלכה - "קשה לו עם ההלכה". הוא מודע לקושי שלו, מצוין! עכשיו עליו לשבת ולחשוב: מה ה' רוצה ממני בעניין זה? כשיגיע למסקנה ולתובנה עמוקה בעניין, ויגדיר לעצמו שלמרות הקושי הוא כן רוצה לקיים את ההלכה ומבין את חשיבות הדבר הזה, אז יוכל להתחיל לחשוב: איך אני מתגבר על הקושי הזה? אולי יחליט מבחינה מעשית לקבוע עיתים ללימוד הלכה, ואולי יחליט לשתף את הר"מ שלו בקושי. רק הוא יבחר לעצמו את הדרך, משום שהוא יודע את המקום הרוחני שבו הוא נמצא, אם ישמע עצות חיצוניות לו, בלי שבירר לעצמו, זה לא יעזור. כך בכל נושא ונושא, צריך האדם להכיר את מקומו, ובראש ובראשונה להכיר את הטוב שבו, להכיר את המעלות שבו, ומתוך כך להתקדם בדרך העולה בית ה' בסיעתא דשמיא.

אלא בהכרת האדם את עצמו, במודעות העצמית שלו למצבו הרוחני, הנפשי והכללי: האם אדם יודע לסמן את עצמו - היכן הוא נמצא על המפה בדרך העולה בית ה'? שוב אני חוזר למשל הנפלא של מכשיר הניווט ("וויז") אפילו שאדם הבין את היעד, האם הוא יודע איפה הוא נמצא על המפה כדי שידע לעשות את הצעדים הנכונים?

לגבי עצם הכרת והחשבת הערך העצמי של האדם כתב הרב זצ"ל בהמשך דבריו:

"אמנם שמירת הראוי לפי ערכו באמת, כשהוא בלא הטעאה, נראה שאין בזה משום גאווה, אדרבא מצווה נמי איכא"

לחשוב על המעלות שאדם נתברך בהם זה צורך וזו מצווה!. לדוגמא בחור יושב בבית המדרש וחושב לעצמו: "כמה טוב שבאתי לישיבה, כמה נפלא לדעת שאני מסוגל לא לכעוס, איזו זכות זו שאני חושב על כלל ישראל (ומתוך כך אני נוסע לבית שאן כי אני אוהב את עמ")...". שוב בחזרה למשל המפתח בשיחתנו: כל הזמן בדרך צריך לבדוק אולי איבדתי קליטה ואני נמצא ללא כיוון? צריך לבדוק שוב ושוב את המיקום שלי במסילה העולה בית אל, לא רק לשבת ולחשוב אלא לקחת עט ופנקס ולכתוב מערכה. העולם חושבים שעיקר העניין בחשבון הנפש הזה הוא חיפוש החסרונות, נכון שגם את זה צריך לעשות, אך בראש ובראשונה כל אחד צריך להכיר את המעלות שבו, את נקודות החוזק שלו שאפשר לחזק עוד יותר, ורק מתוך כך להתייזב מול נקודות החולשה ולהתמודד איתן.

